
Protestní čin Jana Palacha měl odezvu i v Plzni

Protestní čin Jana Palacha měl odezvu i v Plzni

14.1.2009, rubrika: Plzeň, strana: 6, autor: DAVID RŮŽIČKA

Počátek roku 1969 přinesl postupně stále sílící tlak tzv. normalizace. Po krátkém nadechnutí se naděje, že vývoj přinese celkově významné společenské změny, přišlo více než kruté vystřízlivění. Sovětský režim podpořil vítězství československých dogmatiků v řadách vládnoucí komunistické strany, a ti začali utahovat šrouby. Československo také muselo sehrát předstíraně dobrovolnou roli hostitele pobytu sovětských vojsk na svém území. Tento pobyt, deklarovaný původně jako dočasný, se postupně protáhl na dlouhé dvacetiletí.

I přesvědčení reformní komunisté začali definitivně ztrácet víru v možnost existence československé cesty tzv. socialismu s lidskou tvář. Množily se postihy a režim zkoušel postupně všemi prostředky vymazat ze všeobecného povědomí jakoukoliv pravdivou připomínku událostí předchozího Pražského jara. V podnicích, školách i veřejné správě přicházel čas politických čistek. Ani tehdejší Plzeň nebyla v tomto směru výjimkou.

Bleskem z čistého nebe, který probral veřejnost upadající do letargického spánku rezignace, byl čin studenta pražské filozofické fakulty Jana Palacha. Ten se na protest proti společenské situaci i okupaci země cizími vojsky dne 16. ledna 1969 pokusil veřejně upálit na Václavském náměstí v Praze. Když o tři dny později svým těžkým zraněním definitivně podlehl, společnost zareagovala mohutnými manifestacemi. Již druhý den po Palachově smrti převzali iniciativu plzeňští vysokoškoláci a spolu s dělníky ze Škodovky i dalších podniků uctili jeho památku.

Smuteční panychida za Jana Palacha však byla plzeňskými vysokoškoláky zorganizována až 24. ledna 1969, kdy studenti zamířili od borských kolejí na náměstí Republiky. „Na tyto události si pamatuji,“ říká ředitel Galerie města Plzně Václav Malina a dodává: „Šel jsem tenkrát s čelem průvodu a nesl černý prapor.“ K uctění Palachovy památky se přidali také plzeňští věřící. Rekviem neboli mše za zemřelého byla sloužena 23. ledna téhož roku v plzeňském františkánském kostele. „Byla to slavná mše,“ vzpomíná jeden z přímých účastníků, který si však ani po tolika letech od události nepřál být jmenován. „Kostel byl plný lidí, ale vzadu u mříží stáli všude estébáci,“ dodává. „Mše za Palacha byla tehdy sloužena i v dalších plzeňských kostelech, ale vše bylo již pečlivě sledováno,“ dodává pamětníkova manželka a ihned doplní: „U Františkánů byla mše největší a nejvýznamnější!“ V literatuře můžeme číst, že během této mše vystoupili i členové plzeňského Divadla Josefa Kajetána Tyla či studenti konzervatoře. Neklid, který po Palachově protestním činu naplnil zemi, vyděsil oficiální funkcionáře. Během následujících měsíců přijíždějí do Plzně uklidnit situaci mimo jiné Lubomír Štrougal, jenž měl na starosti „řízení stranické práce“, či tehdejší první tajemník Ústředního výboru Komunistické strany Československa a pozdější prezident Gustáv Husák. Nicméně koncem února 1969 Plzeňany rozrušila další zpráva o protestním sebeupálení dalšího studenta, Jana Zajíce. Plzeňské divadlo v důsledku toho přerušilo divadelní představení. Odvážný dirigent Jiří Kouta, jenž přerušení inicioval, pak za svůj čin musel nést o rok později důsledky. Vyřadil z práce. Naštěstí našel tento vynikající odborník později uplatnění v zahraničí. Město Plzeň jako i celý stát začal svírat pevný krunýř represivní totality. I když po roce 1989 začaly být zveřejňovány zprávy o Palachových následovnících, pokud šlo o protestní sebevraždu upálením, dva případy související s městem Plzní patří mezi ty méně známé. Uvádí se, že ještě 20. ledna 1969 kolem osmé hodiny večer učinil na dnešním Masarykově náměstí pokus o sebevraždu Josef Hlavatý, mladý dělník z Plzně. Čin provedl tak, že si polil šaty petrolejem a zapálil se. I když o pět dní později zemřel v tehdejší plzeňské Vojenské nemocnici, literatura uvádí, že přímá souvislost mezi jeho pokusem o sebevraždu a protestním aktem Jana Palacha nebyla nikdy prokázána.

Mezi 27. lednem a 14. březnem roku 1969 vykonávala plzeňská krajská prokuratura víceméně formální dohled nad vyšetřováním případu učeně Jana Bereše. Toho prý oslovil Palachův čin, a tak se rozhodl upálit na chebském náměstí Krále Jiřího z Poděbrad. Případ, vyšetřovaný krajskou správou Sboru národní bezpečnosti, ovšem posléze začala dozorovat přímo hlavní prokuratura v Praze. Zajímavý příklad reakce na Palachův čin přináší v rámci své výstavy Jiná skutečnost Galerie města Plzně.

„Jde o zajímavé a svým způsobem ojedinělé dílo plzeňské výtvarnice Aleny Koenigsmarkové,“ konstatuje ředitel galerie Václav Malina a dodává: „Vizuální objekt nazvaný Pražská pieta, připomínající ikonu, odráží všechny tehdejší traumatizující události: Okupaci země, Palachovu protestní oběť i následný cynismus přicházející normalizace.“ Za tím účelem malířka vycházela z české tradice středověkých obrazů Piety, tedy oplakávání Krista sňatého z kříže. Toto je zastoupeno především v motivu centrální části objektu. Plochy zlaté barvy připomínají ikony, červená barva cesty na pozadí ženy se zraněným mladíkem na klíně odkazuje k dílům středověkého Mistra Třeboňského oltáře.

Úběžník červené cesty lemovaný krvavě rudými stromy evokuje jednak biblickou horu Olivetskou, na vrcholu však vidíme budovu pražského Národního muzea, jehož fasáda byla během srpnové okupace roku 1969 poškozena střelbou. Hořící postava v pravé části pak téměř epicky připomíná Palachův čin, zároveň však jako by symbolizovala také živoucí pochodeň přinášející světlo do temnoty. Postavy nalevo zas vycházejí ze škály středověkých motivů, konkrétně aktuálně přetransformovaným tvářím z obrazů představujících tzv. posmívání Kristu, jimž dle katalogu k výstavě vévodí „mongoloidní obličej nic nechápajícího sovětského vojáka“.

Kurátor výstavy Petr Jindra katalog obohatil osobními vzpomínkami Aleny Koenigsmarkové, v nichž popisuje další peripetie díla. To ve své době dokázalo tehdejší normalizační kádry rozčillit k nepřičetnosti. Obraz byl doslova časovanou bombou. Autorku vzápětí vyhodili ze Svazu československých výtvarných umělců. Umělkyně pak chtěla využít nabídku velvyslankyně „jedné neutrální země“. Ambasadorka však podcenila špicly mezi českým personálem velvyslanectví, a tak v důsledku pokusu o vyvezení obrazu došlo k zadržení jejího syna, jenž nebyl chráněn diplomatickou imunitou.

„Toto dílo tvoří svým způsobem unikátní příklad soudobé reakce výtvarníka na významnou dobovou událost a svým pojetím dobře zapadá i do konceptu výstavy představující díla alternativní k realistickému vnímání světa a vlastně i oficiální kultuře někdejšího socialismu,“ konstatuje Malina. Výstavu, včetně jedinečného obrazu Aleny Koenigsmarkové, odrážejícího palachovské téma, si návštěvníci Galerie města Plzně mohou prohlédnout až do neděle osmnáctého ledna.